

בבית המשפט העליון

רע"א 10142/09

לפני: כבוד המשנה לנשיאה א' ריבלין
כבוד השופט א' רובינשטיין
כבוד השופט י' עמית

המבקשת: שמחה כהן

נגד

המשיבה: הפניקס חברה לביטוח בע"מ

בקשת רשות ערעור על פסק-דין של בית-המשפט המחוזי
בחיפה מיום 17.11.09 בע"א 4550/07 שניתן על-ידי כבוד
השופטים ש' וסרקרוג, י' כהן ור' שפירא

תאריך הישיבה: י' באדר א התשע"א (14.2.11)

בשם המבקשת: עו"ד גיא סיוון; עו"ד רינת מישאל

בשם המשיבה: עו"ד ניסן גיצה; עו"ד יואב רחוקה

פסק-דין

המשנה לנשיאה א' ריבלין:

1. לפנינו בקשת רשות לערער על פסק-דינו של בית המשפט המחוזי בחיפה (כבוד השופטים ש' וסרקרוג, י' כהן ור' שפירא), שבו נדחה ערעורה של המבקשת על פסק-דינו של בית משפט השלום (כבוד השופט ר' חזיד). הבקשה הועברה לדיון בפני הרכב, בשאלה "אם סעיף 50 לחוק חוזה הביטוח, התשמ"א-1981 חל במקרי ביטוח תאונות המבטח גם מקרי מוות". ביחס לשאלה זו החלטנו לדון בבקשה כאילו ניתנה הרשות לערער והוגש ערעור על-פי הרשות שניתנה.

2. בעלה המנוח של המבקשת היה מבוטח בפוליסה שבה נכלל ביטוח שכותרתו "תאונות אישיות". ביטוח זה, כך לפי הפוליסה, מזכה את המוטב בתגמולים בגין

תאונה שבה היה מעורב ושבעקבותיה נגרמו לו נכות, אובדן כושר עבודה או מוות. בית משפט השלום קבע כי מותו של המנוח נגרם בהתאבדות, ולפיכך חל על המקרה סעיף 26 לחוק חוזה הביטוח, המורה כי: "נגרם מקרה הביטוח בידי המבוטח או בידי המוטב במתכוון, פטור המבטח מחבותו". בית משפט השלום דחה את טענת המבקשת כי חל על המקרה גם סעיף 50 לחוק חוזה ביטוח, המורה כי:

בביטוח חיים מגיעים תגמולי הביטוח גם אם האדם שחייו מבוטחים התאבד כעבור שנה או יותר מכריתת החוזה.

בית משפט השלום נימק את החלטתו כי סעיף 50 הנ"ל לא חל על המקרה שלפנינו, בכך שהמחוקק הבחין באופן ברור בין ביטוח חיים לבין ביטוח "תאונה, מחלה ונכות" ועל-כן אין מקום להחיל באופן גורף הוראות הנוגעות לביטוח חיים על ביטוח תאונות.

3. בית משפט השלום נדרש גם לנפקותו של סעיף 54 לחוק חוזה הביטוח, אשר זו לשונו:

(א) על ביטוח תאונה, מחלה ונכות שבו חייב המבטח לשלם תגמולי ביטוח לפי שיעור מוסכם מראש, ללא תלות בשיעור הנזק שנגרם, יחולו הוראות פרק ב', בשינויים המחוייבים.

(ב) על ביטוח תאונה, מחלה ונכות שבו חייב המבטח לשלם תגמולי ביטוח לפי שיעור הנזק שנגרם, יחולו הוראות סעיפים 42, 49, 52, 56, 61, 62 ו-64, בשינויים המחוייבים.

בית משפט השלום קבע כי עניינו של סעיף 54 הוא בביטוח תאונות, ואילו התאבדות אינה בגדר תאונה. כן קבע בית משפט השלום כי סעיף 54(א) מחיל על ביטוח תאונות את הוראות פרק ב' – שכותרתו "ביטוח חיים" – בשינויים המחוייבים, ומקצת ההוראות בפרק זה אינן רלוונטיות ביחס לביטוח תאונות. כך לדוגמה הוא הדבר ביחס לסעיפים 46-48, שעניינם פדיון הפוליסה והשימוש בה כערובה להלוואה. בית משפט השלום קבע גם כי סעיף 50 אינו רלוונטי לעניין ביטוח תאונות, שכן תקופת הכיסוי בביטוח מסוג זה היא בדרך-כלל שנה אחת, ואילו סעיף 50 כולל את התנאי כי ההתאבדות אירעה למעלה משנה לאחר כריתת החוזה. בית משפט השלום הוסיף כי הפוליסה שבה היה מבוטח המנוח היא פוליסה לביטוח עסק, ורק אחד הפרקים בה נועד

לכיסוי תאונות אישיות ומכאן – כך נקבע - ניתן ללמוד כי הצדדים לא התכוונו לבטח את המנוח בביטוח חיים.

4. המבקשת ערערה על פסק-הדין לבית המשפט המחוזי, וערעורה, כאמור, נדחה. בית המשפט המחוזי לא מצא מקום להתערב בקביעת בית משפט השלום כי מותו של המנוח נגרם בהתאבדות. בית המשפט המחוזי קבע גם כי אין מקום לשנות מן הקביעה שלפיה סעיף 50 לחוק חוזה הביטוח לא חל על המקרה שלפנינו, שבו מקרה הביטוח הוא אירוע תאונתי ואילו המוות נגרם בהתאבדות. בית המשפט המחוזי הדגיש כי סעיף 54(ב) לחוק חוזה הביטוח, המונה מספר סעיפים מתוך פרק ב' (שעניינו ביטוח חיים) שיחולו על ביטוח תאונות, לא כולל בגדר אלה את סעיף 50.

5. המבקשת טוענת כי יש לבחון את סיווגו של הביטוח – כביטוח חיים או ביטוח תאונות – לפי מהותו ולא לפי כותרתו. לפיכך סבורה המבקשת כי מקום בו מקרה הביטוח הוא מות המבוטח, הרי שמדובר בביטוח חיים, וחלות עליו הוראות פרק ב' לחוק חוזה הביטוח. מיקומו של ביטוח מסוג זה תחת הכותרת של "ביטוח תאונות" אינו אלא ניסיון להתחמק מתחולתו של סעיף 50, שעליו לא ניתן להתנות אלא לטובת המבוטח (לפי סעיף 52(ב) לחוק) – כך טוענת המבקשת. המבקשת סבורה עוד כי אף אם מדובר בביטוח תאונות, הרי שחלה עליו הוראת סעיף 54(א), שכן מדובר בביטוח בסכום מוסכם מראש. לעמדת המבקשת, החלת סעיף 50 "בשינויים המחויבים", כפי שמורה סעיף 54(א), משמעה כי אין להחיל את סעיף 50 על מקרים שבהם המבוטח נפגע אך נותר בחיים. המבקשת מפנה עוד לפסק-דינו של בית המשפט העליון בע"א 2230/92 צמח נ' "ציון" חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מח(2) 256 (1994) (להלן: עניין צמח), אשר להבנתה תומך בעמדתה.

יוער, כי המבקשת ביקשה רשות לערער גם על עצם הקביעה כי מותו של המנוח נגרם בהתאבדות, אלא שבעניין זה לא מצאנו כי מתעוררת שאלה כללית החורגת מגדרי מקרה זה ועובדותיו, ועל-כן אין מקום לדון בו ב"גלגול שלישי".

6. המשיבה מצידה סבורה כי משנקבע בפסיקה כי התאבדות היא מעשה מכוון ולא אירוע בלתי צפוי, הרי שביטוח תאונות מטבעו לא חל על מוות כתוצאה מהתאבדות; מכל מקום, הפוליסה שבה בוטח המנוח מחריגה מעשי התאבדות מן הכיסוי הביטוחי – ויש ליתן תוקף לכוונה זו של הצדדים. המשיבה טוענת עוד כי ביטוח תאונות המכסה גם מקרי מוות אינו בגדר ביטוח חיים, שכן לכל אחד מהשניים מאפיינים המיוחדים לו. כך למשל, טוענת המשיבה, ביטוח תאונות הוא ביטוח לתקופה

מוגבלת, בדרך-כלל של שנה אחת, ואילו ביטוח חיים אינו קצוב בזמן; כן מצביעה המשיבה על כך שביטוח חיים, כשהוא לעצמו, אינו מחריג מתחולתו מקרים של התאבדות אלא זו מוחרגת מתוקף הוראת סעיף 26 לחוק חוזה הביטוח. המבקשת גורסת עוד כי במקרה של חוזה ביטוח חיים, שנכרת מעל לשנה לפני מקרה ההתאבדות, אין חשש כי עריכת הפוליסה נועדה לצורך התאבדות וקבלת תגמולים; לעומת זאת, במקרה של ביטוח תאונות המתחדש אחת שנה, לא ניתן להבטיח כי חידוש הפוליסה לא יהא קשור לרצונו של המבוטח להתאבד. המשיבה סבורה כי גם סעיף 54(א) אינו חל על המקרה שלפנינו, שכן לעמדתה נדרש ראשית כי המקרה שאירע יהא בגדר תאונה, ורק אם מתקיים תנאי זה ניתן להחיל את הוראות פרק ב' "בשינויים המחויבים". לבסוף, טוענת המשיבה כי תכליתו של סעיף 50 לחוק חוזה הביטוח היא להגן על המוטבים, ותכלית זו לא מתקיימת ביחס לביטוח תאונות, שבו לא מוגדרים מוטבים.

המבקשת, בתשובתה לטיעוני המשיבה, מדגישה כי הוראת סעיף 50 לחוק חוזה הביטוח היא קוגנטית ועל-כן ממילא אין משמעות להחרגת מקרי התאבדות מתחולת הביטוח. כן מדגישה המבקשת כי קיימים סוגים שונים של ביטוח חיים, ומקצתם אינם תואמים את האופן שבו מתואר חוזה זה בטיעוני המשיבה.

7. דין הערעור להתקבל.

עיקרון יסודי בדיני הביטוח הוא כי "נגרם מקרה הביטוח בידי המבוטח או בידי המוטב במתכוון, פטור המבטח מחבותו" (סעיף 26 לחוק חוזה הביטוח; ראו גם: ע"א 172/89 סלע חברה לביטוח בע"מ נ' סולל בונה בע"מ, פ"ד מז(1) 311, 324-322 (1993), להלן: עניין סלע). עיקרון זה מקבל משנה תוקף מקום בו אחד מן התנאים לקיומו של מקרה הביטוח הוא כי הנזק אירע בתאונה. אכן, תאונה מטבעה אינה אירוע מכוון. כבר נפסק כי "תאונה מעצם טיבה הינה בלתי צפויה, בלתי מכוונת ופתאומית" (עניין צמח, בעמ' 262-263; ראו גם: עניין סלע, בעמ' 323; ירון אליאס דיני ביטוח כרך ב 951 (מהדורה שנייה, 2009)). משום כך, מקום בו גרם המבוטח באופן מכוון למותו, לאמור: התאבד, לא ניתן לומר כי מותו נגרם בתאונה (ראו: עניין צמח, בעמ' 262-263).

8. עם זאת, לעיקרון יסוד זה נקבע חריג בסעיף 50 לחוק חוזה הביטוח, המורה כאמור כי בביטוח חיים נשמרת הזכאות לתגמולי ביטוח גם מקום נגרם מותו של המבוטח בהתאבדות (ובלבד שזו אירעה למעלה משנה לאחר כריתת החוזה). ניתן להצביע על מספר טעמים לקיומו של חריג זה, דווקא בהקשר של ביטוח חיים. ראשית,

ניתן להניח כי מקום בו אירעה ההתאבדות למעלה משנה לאחר כריתת חוזה הביטוח, הרי שבעת כריתת החוזה לא גמר המבוטח בליבו להתאבד, החוזה לא נכרת מתוך כוונה לגרום לקרות מקרה הביטוח ולזכות בתגמולים, וכריתת חוזה ביטוח החיים אינה מעודדת התאבדות. שנית, בביטוח חיים אין האדם שהתאבד, מטבע הדברים, נהנה מתגמולי הביטוח. בדרך-כלל הנהנים הם המוטבים, תלויי המנוח, אשר לא תרמו להיווצרות הנזק ומנקודת מבטם אף מדובר בנזק שהוא "בלתי צפוי ופתאומי" (לדיון בטעמים השונים ליצירת החריג הקבוע בסעיף 50 לחוק, ראו: אליאס, בעמ' 969; שחר ולר חוק חוזה הביטוח, תשמ"א-1981 כרך שני 92 (2007); מאיר יפרח ורפאלה חרל"פ ששון – דיני ביטוח 142 (מהדורה שנייה, 2001)).

9. החריג הקבוע בסעיף 50 לחוק חוזה הביטוח כלול בפרק ב' לחוק, שעניינו ביטוח חיים. עם זאת, סעיף 54(א) לחוק קובע כי מקום בו שיעור התגמולים מוסכם מראש – כבמקרה שלפנינו – יחולו הוראות פרק ב' גם על ביטוח תאונה, מחלה ונכות – בשינויים המחויבים. ברי כי ישנם סעיפים בפרק ב' אשר לפי עניינם אינם חלים על ביטוח תאונה, מחלה ונכות – כגון סעיפים 46-47 שעניינם המרה ופדיון של פוליסת ביטוח חיים. בהיעדר מרכיב של חיסכון בביטוח תאונות, אין סעיפים אלה מתאימים לחול עליו. מנגד, קיימות הוראות בפרק ב' אשר לכאורה נראה כי ניתן להחילן ללא קושי על ביטוח תאונות, כגון הוראת סעיף 45(א) בדבר זכותו של המבוטח לבטל את החוזה בכל עת, בדרך של הודעה בכתב.

10. בעניין צמח, שבו נדונה פוליסת ביטוח חיים שכללה גם פיצוי נוסף אם מותה של המבוטחת ייגרם בתאונה, ציין בית המשפט העליון – ביחס לפיצוי נוסף זה – כי:

לכאורה, לאור האמור בסעיף 50 לחוק ולאור הזמן שחלף בין כריתת חוזה הביטוח לבין מועד התאבדות המנוחה, הגיעו למערער [המוטב – א' ר'] תגמולי הביטוח (שם, בעמ' 262).

אף אני סבור כי יש להחיל את הוראות סעיף 50 לחוק על ביטוח מפני תאונה הגורמת למוות, וזאת מתוקף הוראת סעיף 54(א) ובהתאם לתנאיה. החרגת מעשה ההתאבדות מגדר הגדרת "התאונה" אינה אלא ביטוי לעיקרון הכללי, הקבוע בסעיף 26 לחוק, ולפיו אין לחייב את המבטח בגין נזקים שהמבוטח גרם להם בכוונה. עיקרון זה אינו מוחלט, ומקום בו מעשהו המכוון של המבוטח הוא התאבדות, והנזק שנגרם הוא מותו שלו, קובע סעיף 50 כי לא תיפגם הזכאות לתגמולים. הוראה זו היא הוראה קוגנטית, אשר אין להתנות עליה "אלא לטובת המבוטח או המוטב" (סעיף 52 לחוק

חוזה הביטוח). לפיכך, אין טעם מבורר שלא להחיל הוראה זו גם מקום בו הוגבל הביטוח, שכלל גם ביטוח מפני מוות, למקרים של תאונה, ובמילים אחרות: הגדרת המקרה הביטוחי כ"מוות עקב תאונה", תחת הגדרתו כמוות מכל סיבה אחרת, אינה מחייבת סטייה מנקודת המוצא שלפיה יחולו הוראות פרק ב' על ביטוח תאונות שבו סכום התגמולים קבוע מראש. ודוק: סעיף 54(א) לחוק מתייחס ל"ביטוח תאונה", בין אם האירוע שהתרחש בפועל היה תאונה או לא. לצורך סעיף זה, העיקר הוא סוג הביטוח ולא סוג האירוע שהתרחש בפועל. לפיכך אין ממש בטענה כי סעיף 54(א) חל רק מקום התרחשה תאונה בפועל, והחשוב לענייננו הוא שהביטוח היה מסוג "ביטוח תאונות". עם זאת, אין זה הטעם היחיד לעמדתנו, ואף לא בהכרח הטעם החשוב ביותר. גם בעצם רצונם המשותף של המבטח ושל המבוטח להחריג מגדר הפוליסה מקרים של מוות שנגרם בכוונת המבוטח, אין כדי לשמש טעם לאי-החלת כלל קוגנטי שמטרתו היא למנוע החרגה זו בדיוק. כפי שכתב עו"ד ירון אליאס בספרו הנ"ל:

הרעיון המצוין שלפיו "מעשה התאבדות כשלעצמו אינו בגדר תאונה", מהווה נגזרת של העיקרון הבסיסי הקבוע בסעיף 26 לחוק (שלילת הזכאות לתגמולים ממי שגרם לנזק במתכוון). על כן, אין לחלץ ממנו כל מסקנה לעניין תחולתו של סעיף 50 על פוליסה לחוק, המהווה סייג קוגנטי לעיקרון זה. לדעתנו, השאלה הרלבנטית בקשר לתחולת סעיף 50 על פוליסה לביטוח תאונות אישיות אינה אם התאבדות המבוטח היא "תאונה" אם לאו – שכן הכל מסכימים כי אין מדובר ב"תאונה" – אלא אם תחולתו של סעיף 50 משתרעת גם על גרימה מכוונת של נזק (מוות) המכוסה בפוליסה לביטוח תאונות אישיות... אין כל יסוד להבחין – לעניין תחולת סעיף 50 – בין פוליסה לביטוח חיים רגילה, המכסה מוות מכל סיבה שהיא, ובכלל זה מוות שנגרם כתוצאה מתאונה, לבין פוליסה לביטוח תאונות המעניקה למבוטח כיסוי בגין מקרה מוות שנגרם עקב תאונה בלבד. בשני המקרים עומד מעשהו המכוון של המבוטח בניגוד למהותו של הביטוח, אולם בשניהם חל הרציונל שביסוד הוראת סעיף 50 לחוק אשר לפיו, בתנאים הקבועים בסעיף, יש לפצות את המוטבים חרף מעשהו המכוון של המבוטח. במילים אחרות: מנקודת המבט של הוראת סעיף 50 לחוק, אין כל רלבנטיות לשאלה אם מבוטח שהתאבד בוטח בביטוח חיים רגיל או בביטוח תאונות אישיות המעניק כיסוי מפני מוות בתאונה (שם, בעמ' 973-974).

במקרה זה לא נדרשנו לתנאי הפוליסה הקונקרטית גם מטעם נוסף, והוא טיבו של הליך זה כערעור ברשות שעניינו השאלה העקרונית בדבר תחולתו של סעיף 50 לחוק חוזה הביטוח על "ביטוח תאונות המבטח גם מקרי מוות".

11. ודוק: הסייג הקבוע בסעיף 54(א), שלפיו יחולו הוראות פרק ב' על תאונות "בשינויים המחויבים" עשוי להיות רלוונטי מקום בו אירע נזק שאינו מוות, בדרך שאינה תאונה. אלא שמקום בו גרם אדם למותו בהתאבדות, וערך ביטוח שעניינו מקרה מוות, לא ניתן להצביע על הבדל רלוונטי כלשהו בין ביטוח שכותרתו "ביטוח תאונות אישיות", לבין ביטוח חיים רגיל שאף בו עשויה להיכלל הוראה המחריגה מתחולת הפוליסה מקרים של מוות מכוון. בשני המקרים גם יחד מתקיימים הרציונאלים שהניעו את המחוקק לקבוע באופן קוגנטי כי מעשה התאבדות לא יפגום בזכות לקבלת תגמולים, בהתאם לתנאי סעיף 50, ועיקרם – השאיפה להגן על המוטבים שלהם לא הייתה יד בגרימת המוות; וההנחה כי בחלוף שנה ממועד כריתת החוזה אין קשר בין כריתת החוזה לבין ההתאבדות. רציונל אחרון זה – שלפיו כעבור שנה ממועד כריתת החוזה אין להניח כי קיים קשר בין כריתתו לבין ההתאבדות, יפה גם מקום בו מתחדשת הפוליסה אחת לתקופה, וזאת כמובן ככל שחידושה הוא בתנאים זהים לתנאי הפוליסה המקורית. עריכת הפוליסה המקורית מעל לשנה לפני אירוע ההתאבדות מלמדת כי ככל הנראה חפץ המבוטח ברכישת הביטוח מטעמים אחרים, ולא עקב קיומה של כוונה מצידו ליטול את חייו. כאן ראוי להתייחס לטענה נוספת שהעלתה המשיבה, ולפיה בביטוח תאונות לא מוגדרים מוטבים וממילא לא מתקיימת התכלית בדבר הגנה עליהם. ראשית, אין זה מן הנמנע כי יוגדרו מוטבים בביטוח תאונות המבטח גם מפני מוות, וזאת בהתאם להוראת סעיף 11 לחוק חוזה הביטוח; ושנית, אף אם הנהנים מן התגמולים לא מוגדרים כ"מוטבים" בחוזה הביטוח, אלא יורשי המנוח, הרי שבכך גם להם לא הייתה יד בגרימה המכוונת של אירוע הביטוח ומבחינתם היה אירוע המוות בלתי צפוי וכן כי רכישת פוליסת הביטוח, המכסה גם מקרי מוות, נועדה לשם הטבה עימם. משכך, אותה תכלית מתקיימת גם ביחס לביטוח תאונות שבו לא מוגדרים מוטבים לצורך תשלום התגמולים במקרה של מוות.

12. לנוכח הקביעה כי במקרה שלפנינו קמה תחולה להוראות סעיף 50 מתוקף סעיף 54(א), אין צורך להידרש לטענה הנוספת, שלפיה ביטוח תאונות המבטח גם מקרה מוות הוא, לפי מהותו, ביטוח חיים. אכן, הקרבה בין שני סוגי אלה היא רבה, עד כי יש הסבורים כי מדובר באותו כלי ביטוחי ממש:

ביטוח מפני מוות בתאונה הוא, לפי טיבו, ביטוח חיים. יסוד הנזק (מוות) הוא חלק בלתי-נפרד מהגדרת מקרה הביטוח. באין מוות – אין מקרה ביטוח. על כן, בחינת החוזה על-פי היסוד התאונתי בלבד מחטיאה לדעתנו את מהותו של החוזה, מאחר שהיא משקפת רק חלק מיסודותיו של מקרה הביטוח. מכאן שהוראת סעיף 50 לחוק צריכה לחול במישרין על פוליסת ביטוח המקנה

למבוטח כיסוי מפני מוות כתוצאה מתאונה, תהא
 כותרתה של הפוליסה האמורה אשר תהא (ראו אליאס,
 בעמ' 973).

מן העבר האחר, ניתן להצביע על הוראת סעיף 41, המורה כי:

בביטוח חיים מקרה הביטוח הוא מותו של המבוטח או
 של זולתו או הגיעם לגיל מסויים או מקרה אחר בחייהם
 למעט תאונה, מחלה ונכות [ההדגשה הוספה – א' ר'].

על-כן, יש רגליים גם לסברה כי ביחס לביטוח תאונות, המכסה גם מקרה מוות:
 "אין לומר שמדובר בביטוח חיים, משום שכאן מקרה הביטוח הוא תאונה או מחלה
 שתוצאתה פטירת המבוטח בעוד ששם מקרה הביטוח הוא עצם פטירתו של המבוטח"
 (ראו: ולר, בעמ' 107). מכל מקום, גם לפי גישה אחרונה זו לא קם טעם של ממש שלא
 להחיל את הוראת סעיף 50 על ביטוח תאונות, לפי התנאים הקבועים בסעיף 54(א),
 שכן גם לפי גישה זו הגיונה של הגדרת ביטוח החיים בסעיף 41 היא "[ה]הבחנה בין
 חוזים של שיפוי לבין חוזים שאינם של שיפוי. בעוד שקיימים חוזים לביטוח של
 תאונה, של מחלה ושל נכות שהם חוזים של שיפוי, בפועל לא קיימים חוזי ביטוחי
 חיים שהם חוזים של שיפוי" (ולר, בעמ' 26). מקום בו חוזה ביטוח התאונות אינו חוזה
 של שיפוי (כלומר, החוזה הוא חוזה שבו שיעור התגמולים קבוע מראש), בולט הגיונו
 של סעיף 54(א), המבקש להחיל דין דומה על ביטוח התאונות ועל ביטוח החיים.

13. קראתי בעיון את פסק-דינו של חברי, השופט י' עמית, ואולם איני סבור כי יש
 בטעמים המוצגים בו כדי לשנות מן המסקנה שאליה הגעתי. סעיף 54(א) קובע, כאמור,
 נקודת מוצא שלפיה יחולו הוראות פרק ב' – ובכללן סעיף 50 לחוק – גם על ביטוח
 תאונות אישיות, וזאת "בשינויים המחוייבים". לעמדתי, ההבדלים שעליהם עומד חברי
 אינם מחייבים שינוי בנקודת מוצא זו, בדמות הימנעות מהחלת סעיף 50 לחוק על
 ביטוח תאונות אישיות.

הוראת סעיף 50 לחוק קובעת כי גם במקרה שבו מתאבד המבוטח, "מגיעים
 תגמולי הביטוח". ההוראה אינה מבחינה בין מקרים שבהם מחריגה הפוליסה במפורש
 מקרה של התאבדות לבין מקרים שבהם מוחרג מקרה ההתאבדות מתוקף הוראת סעיף
 26 לחוק. לא בכדי נוסחה כך הוראת סעיף 50. תכליתה היא, בין היתר, להתגבר על
 ההסדר החוזי הפרטי שבין הצדדים ולקבוע כלל קוגנטי הנעוץ בשיקולים שהם בעיקרם
 שיקולים של הוגנות. איני סבור כי מבחינה עיונית יהיה זה נכון או עקבי לאפשר

לצדדים להתנות על הוראות סעיף 50 באמצעות הגדרת מקרה הביטוח, בעוד שהתניה מסוג זה אינה מותרת בגדר הוראות הפוליסה האחרות.

14. לעניין מועד כריתת החוזה, איני חולק על כך שמבחינה חוזית חידוש חוזה הביטוח מהווה כריתה של חוזה חדש; אלא שבשאלה אם המונח "כריתת החוזה", המופיע בסעיף 50 לחוק, מתייחס לחוזה הראשון שנכרת או לחוזה שחודש, יש ליתן משקל פרשני לתכליתה של מגבלה זו, שעניינה מניעת תמריץ לכרות את חוזה הביטוח תוך תכנון ההתאבדות מראש. כאמור לעיל, מקום בו מחודש החוזה בהתאם לתנאי החוזה המקורי, אין בסיס להניח כי המבוטח מונע משיקולים שונים מאלה שהניעו אותו בתחילה. משכך, תכליתו של סעיף 50 תומכת בפרשנות שלפיה "כריתת החוזה" מתייחסת למועד הראשון שבו נכרת חוזה הביטוח ולא למועדי חידושו.

אשר-על-כן, הייתי מציע לקבל את הערעור ולחייב את המשיבה לשאת בהוצאות המבקשת ובשכר-טרחת עו"ד בסכום של 30,000 ש"ח.

המשנה-לנשיאה

השופט י' עמית:

קראתי את פסק דינו של חברי המשנה לנשיאה, ולצערי לא אוכל להצטרף למסקנתו, וזאת משני טעמים עיקריים: האחד עיוני-מושגי, והשני במישור המעשי-קונקרטי.

1. אקדים ואומר, כי בע"א 2230/92 צמח נ' ציון חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מח(2) 256 (1994) (להלן: עניין צמח) הנזכר בפסק דינו של חברי, היה מדובר בפוליסת ביטוח חיים שכללה זכאות לתגמולים נוספים במקרה שהמוות יתרחש בתאונה, בעוד ענייננו בפוליסת ביטוח עסק הכוללת גם פרק תאונות אישיות, ובו סייג של "איבוד לדעת או נסיון לכך" (הצדדים נחלקו במישור העובדתי אם הפוליסה בנוסחה המלא הגיעה לידיו של המבוטח, אך איננו נדרשים למחלוקת זו). השאלה הצריכה לענייננו היא האם סעיף 50 לחוק חוזה הביטוח, תשמ"א-1981 (להלן: החוק), שאין חולק כי הוא קוגנטי, חל על ביטוח תאונות אישיות.

ניתן להצביע על מספר הבחנות בין ביטוח חיים לביטוח תאונות אישיות. ככלל, ביטוח תאונות אישיות נעשה על פי פוליסה שנתית ומשתייך לענף הביטוח

הכללי (הביטוח האלמנטרי, אך להבדיל מביטוח דירה ורכב, המחוקק לא קבע פוליסה תקנית-מינימלית לביטוח תאונות אישיות. לענפי הביטוח השונים ראו הודעת הפיקוח על עסקי ביטוח (ענפי ביטוח) תשמ"ה-1985)). ביטוח חיים, משתייך לענף ביטוח חיים, וכשמו כן הוא - נועד לשנים ארוכות. ביטוח חיים כולל בדרך כלל גם רכיב חסכון, וכולל ביטוח מפני מוות מכל סיבה שהיא לרבות מחלה או מוות טבעי, להבדיל מביטוח תאונות אישיות החל על מקרי מוות שנגרמו בתאונה בלבד. בעוד שביטוח תאונות אישיות ניתן לביטול חד-צדדי על ידי המבטח, לא כך בביטוח חיים. בעוד שבביטוח חיים נוהג המבטח לדרוש בדיקה רפואית של המבוטח, לא כך בביטוח תאונות אישיות. לכך יש להוסיף הבדלים נוספים בין שני סוגי הביטוחים שאיננו נדרשים להם (במיוחד בכל הקשור לאי כושר זמני - הגדרתו, תקופתו ותקופת ההשתתפות העצמית).

על רקע הבחנות אלה, אציג את הקושי הקונצפטואלי והמעשי בגינו הגעתי למסקנה שונה מזו של חברי.

2. כפי שהזכיר חברי, עקרון יסודי בדיני ביטוח הוא כי אם נגרם מקרה הביטוח בידי המבוטח, פטור המבטח מחבותו (סעיף 26 לחוק), וכפי שנקבע בפסיקה, מעשה התאבדות הוא מעשה מכוון ורצוני, בניגוד לתאונה שהיא פתאומית ובלתי רצונית (עניין צמח; בג"ץ 1199/92 לוטקי נ' בית הדין הארצי לעבודה, פ"ד מז(5) 734 (1993)).

כאשר בביטוח חיים עסקינן, מקרה הביטוח הוא "מותו של המבוטח" (סעיף 41 רישא לחוק). לפיכך, כאשר אדם שם קץ לחייו, אין לומר כי מקרה הביטוח כלל לא התרחש, אלא כי חרף קיומו של מקרה ביטוח, "פטור המבטח מחבותו" (סעיף 26 לחוק, ההדגשה שלי - י.ע.). כאן נכנסת לתמונה הוראת סעיף 50 לחוק, המצמצמת את תחולתו של פטור זה לנסיבות בהן אירוע ההתאבדות התרחש במהלך השנה שלאחר כריתת חוזה הביטוח.

לעומת זאת, כאשר בביטוח תאונות עסקינן, מקרה הביטוח הוא "תאונה שקרתה למבוטח" (סעיף 53 רישא לחוק). לפיכך, כאשר אדם שם קץ לחייו, כלל אין לומר כי התרחש מקרה ביטוח, שהרי מבחינה משפטית "התאבדות" ו"תאונה" תרתי דסתרי המה. לטעמי, קיים אפוא קושי מושגי להחיל באמצעות סעיף 54(א) לחוק את הוראת סעיף 50 לחוק על ביטוח תאונות אישיות, בנסיבות בהן מדובר במוות עקב התאבדות. לשון אחר, איני סבור כי סעיף 50 נועד לשנות את ההגדרה של מקרה הביטוח ולקבוע כי התאבדות תיחשב בגדר תאונה.

3. סעיף 50 לחוק קובע כי במקרה של התאבדות, תגמולי ביטוח חיים ישולמו רק אם האדם שחייו היו מבוטחים התאבד בחלוף שנה או יותר ממועד כריתת החוזה. במקרה שלפנינו, אין חולק כי הפוליסה המקורית נערכה ביום 1.5.2003, כי כעבור שנה היא חודשה למשך שנה נוספת (מיום 1.5.2004 ועד ליום 30.4.2005), וכי המנוח התאבד ביום 16.7.2004, קרי כחודשיים לאחר חידוש הפוליסה (או כשנה וחודשיים לאחר עריכת הפוליסה המקורית).

חברי, המשנה לנשיאה, עמד על הרציונלים שבבסיסו של סעיף 50 לחוק, וביניהם ההנחה כי בחלוף שנה ממועד כריתת החוזה ניתק כל קשר בין כריתת החוזה לבין ההתאבדות. לדידו, רציונאל זה תקף גם מקום בו מתחדשת הפוליסה אחת לתקופה (בהנחה כי מדובר בחידושה בתנאים זהים). אלא שגם בהנחה כי רציונל זה תקף גם בפוליסה מתחדשת, איני סבור כי המסקנה הנובעת מכך היא כי יש להחיל את הוראת סעיף 50 על נסיבות המקרה שלפנינו. כאמור, הסעיף קובע כי יש למנות את תקופת השנה מיום כריתת החוזה, וכזכור, במקרה דנן חוזה הביטוח חודש בחלוף שנה מיום עריכתו. חברי סבור כי יש לראות את עריכת הביטוח בפעם הראשונה ככריתת חוזה הביטוח, אך לטעמי, חידוש הביטוח אינו אקט "טכני" גרידא. חידוש פוליסת הביטוח פירושו כריתת חוזה חדש ועצמאי (שחר ולר חוק חוזה הביטוח, תשמ"א-1981, כרך א 351 (2007); ירון אליאס דיני ביטוח כרך א 501 (2009) בטכסט הצמוד להערה 24 והאסמכתאות שם). בהעדר אקט החידוש, עובר החוזה מן העולם, המבוטח חדל מלשלם את הפרמיה, והמבטחת חדלה מלספק לו כיסוי ביטוחי (בכפוף להוראות הדין). בענייננו, "תקופת הביטוח" הוגדרה בפוליסה של המנוח בתור התקופה שבין 1.5.2004 מהשעה 00:01 ועד ליום 30.4.2005 בשעה 24:00 (מוצג ג' למוצגי המבקשת, בעמ' 1). בנסיבות אלה, ובהעדר אינדיקציה להסכמה אחרת בין הצדדים, איני סבור כי יש לראות את "מועד כריתת החוזה" לצורך החלת סעיף 50 לחוק כיום עריכת הפוליסה המקורית. כך גם מורה לנו סעיף 9(א) לחוק, הקובע כי בהעדר הסכם אחר ואם לא הותנה כי בתום התקופה המוסכמת יוארך הביטוח מאליו, אזי "...מתחילה תקופת הביטוח עם כריתת החוזה והיא מסתיימת בחצות הלילה שבסוף יומה האחרון".

ובקיצור, "מועד כריתת החוזה" הוא המועד בו חודש חוזה הביטוח. לפיכך, אף אם הייתי סבור כי במישור העיוני אין מניעה להחיל את סעיף 50 לחוק גם על ביטוח תאונות אישיות, הרי שממילא אין תחולה לסעיף זה מקום בו הפוליסה מתחדשת מדי שנה. כך גם במקרה דנן, בו חלפו אך כחודשיים בין מועד חידוש החוזה לבין מועד התאבדותו של המנוח.

3. לאור זאת, אני סבור כי דין הערעור להידחות, ובנסיבות העניין ללא צו להוצאות.

ש ו פ ט

השופט א' רובינשטיין:

א. לאחר התלבטות החלטתי לצרף דעתי לדעת השופט עמית. אודה כי מתחילה סברתי שמא יש מקום להתערבות בפסקי הדין הקודמים, כפי שאכן מציע חברי המשנה לנשיאה, ועל כן העברתי את התיק להרכב. הלב נטה לתמוך במבוטח, הן בשל הסיטואציה האנושית בה מדובר והן מתוך החשש המנקר לא אחת, פן חברות הביטוח הגובות בשופי את הפרמיה אינן ממהרות כשהמדובר בתשלום הפיצוי, והדברים נאמרים מבלי לפגוע, ולא דווקא בנידון דידן.

ב. אלא שבסופו של יום ולאחר העיון סברתי, כי עסקינן בהבדלים מהותיים בין שני סוגי הביטוחים – מזה ביטוח חיים, פוליסה ארוכת טווח בעלת מרכיב היסכון, ומזה ביטוח תאונות אישיות; ונזכור, ברוח מה שכתב חברי השופט עמית, כי בביטוח חיים "מקרה הביטוח" המסיר את נצרת התשלום, הוא המוות, ואילו בביטוח תאונות אישיות מקרה הביטוח הוא התאונה, והתאבדות כמוכן אינה תאונה.

ג. השאלה שבה הועבר הדיון להרכב היתה "אם סעיף 50 לחוק חוזה הביטוח, תשמ"א-1981, חל במקרי ביטוח תאונות המבטח גם מקרי מוות". סעיף 50 קובע כי "בביטוח חיים מגיעים תגמולי הביטוח גם אם האדם שחיו מבוטחים התאבד כעבור שנה או יותר מכריתת החוזה". אכן, סעיף 54(א) לחוק קובע כי "על ביטוח תאונה, מחלה ונכות שבו חייב המבטח לשלם תשלומי ביטוח לפי שיעור מוסכם מראש, ללא תלות בשיעור הנזק שנגרם, יחולו הוראות פרק ב' (לחוק) בשינויים המחויבים". חברי המשנה לנשיאה ביאר, לשיטתו, מדוע החרגת התאבדות שבסעיף 50 מן הגרימה העצמית המכוונת בסעיף 26 חלה מכוח סעיף 54(א) גם על סעיף 50, שכן באמירה "ביטוח תאונה" אין הכוונה לקרות תאונה – דבר שאינו חל בהתאבדות – אלא לביטוח מסוג ביטוח תאונה; והעובדה שמדובר בביטוח תאונות מתחדש ולא ארוך טווח אינה משמעותית לטעמו, שכן הרציונל של תפוגת הקשר בין כריתת חוזה הביטוח להתאבדות חל גם בביטוח תאונות המתחדש אחת לתקופה בתנאים זהים. האם את מועד "כריתת החוזה" שבסעיף 50 ניתן לפרש כמועד הפעם הראשונה בה נכרת ביטוח התאונות האישיות? יתכן שהתשובה חיובית, בהקשרים מסוימים, כגישת חברי המשנה

לנשיאה, אך עדיין לא בביטוח חיים עסקינן. ביטוח חיים הוא יצור ידוע ומוכר, וככל שנרחיב את מבטנו – אין לפנינו יצור זה.

ד. סוף דבר – נשוב איפוא למושכלות ראשונים. "הביטוח בענייננו הוא ביטוח תאונות אישיות, ולכן נקודת המוצא היא כי האירועים המבוטחים הם אירועים תאונתיים" כך כתבה השופטת פרוקצ'יה בעניין אמיתי (ע"א 1806/05 הראל חברה לביטוח בע"מ נ' עזבון המנוח דוד אמיתי ז"ל (לא פורסם) פסקה 24); ולמעשה כך מגדיר גם סעיף 53 לחוק חוזה הביטוח: "בביטוח תאונה מקרה הביטוח הוא תאונה שקרתה למבוטח או לזולתו, בביטוח מחלה - מחלה שחלה בה, ובביטוח נכות - נכות שלקה בה". בענייננו בוטח המנוח בביטוח "תאונות אישיות" (פרק 15 לטופס חידוש הפוליסה הרלבנטי). בהעדר אינדיקציה אחרת בפוליסה (ולא למותר לציין כי מדובר בפוליסה לביטוח בית עסק), ומאחר שלא ניתן - כאמור - לראות בהתאבדות אירוע תאונתי (וראו ע"א 2230/92 צמח נ' "ציון" חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מח(2) 256), חוששני כי לא התקיים האירוע הביטוחי, ולפיכך מצטרף אני למסקנתו של חברי השופט עמית. סבורני כי תוצאה זו הוגנת בנסיבות, בהיותה שיקוף נאמן של כוונת המנוח והמשיבה בכרתם חוזה שלא צפה אירועים ביטוחיים אשר אינם תאונתיים, דוגמת מוות כתוצאה ממחלה או התאבדות. יתכן שמבנה פוליסה אחר היה יכול להעיד על כוונה אחרת, ואולם לא זה המצב שלפנינו. צר לי במישור האנושי על התוצאה, אך במהות אינה גורמת עוול, שכן המנוח לא ביטח עצמו ביטוח חיים.

ש ו פ ט

הוחלט ברוב-דעות השופטים י' עמית וא' רובינשטיין וכנגד דעתו החולקת של המשנה-לנשיאה א' ריבלין, לדחות את הערעור.

אין צו להוצאות.

ניתן היום, כ"ז בטבת התשע"ב (22.1.2012).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

המשנה-לנשיאה